

JAN SŁOWIŃSKI

Spowiedź sakramentalna warunkiem uzyskania odpustu zupelnego. Analiza kanonicznoprawna

Dnia 13 marca 2015 r. papież Franciszek w kazaniu podczas nabożeństwa pokutnego, któremu przewodniczył w Bazylice św. Piotra na Watykanie zapowiedział Rok Święty Miłosierdzia. Uroczyste rozpoczęcie tego niezwykłego czasu łaski i przebaczenia nastąpiło w Uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, czyli dnia 8 grudnia 2015 roku, a zakończenie przewidziano na Niedzielę Chrystusa Króla Wszechświata roku następnego, która przypadnie na dzień 20 listopada¹.

Kościół katolicki nadając starotestamentalnego pojęciu jubileuszu charakter bardziej duchowy, widzi w nim pewien uprzywilejowany czas przebaczenia, odpuszczenia grzechów oraz otwartej dla wszystkich wiernych możliwości odnowienia więzi z Bogiem i z bliźnimi. W ten sposób każdy Rok Święty daje okazję do pogłębienia osobistej wiary oraz zaangażowania się na nowo w życie chrześcijańskie przez osobiste świadectwo. Należy zauważyć, że Papież Franciszek zapowiadając nadzwyczajny Jubileusz przełamuje pewne tradycyjne schematy i dlatego nie należy porównywać go z Wielkim Jubileuszem Roku 2000. Przez wieki lata jubileuszowe obchodzono w Kościele cyklicznie, co 50 i co 25 lat. Dwa nadzwyczajne Jubileusze ustanowione przez papieży w wieku XX zachowywały tę cykliczność odwołując się do rocznicy odkupienia dokonanego

Jan SŁOWIŃSKI, ks. dr prawa kanonicznego, adiunkt w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Prawa Kanonicznego, Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; obrońca węzła małżeńskiego w Sądzie Metropolitalnym w Poznaniu, adwokat Roty Rzymskiej, e-mail: xjs@amu.edu.pl

¹ Por. »Bądźcie miłośnierni jak Ojciec«. Podczas nabożeństwa pokutnego 13 marca w Bazylice Watykańskiej Franciszek zapowiada Nadzwyczajny Jubileusz – Rok Święty Miłosierdzia. „L’Osservatore Romano”. Wyd. polskie. R. 36: 2015 nr 3–4 s. 4–5.

przez Chrystusa (rok 1933 i 1983). Obecny Jubileusz jest natomiast tematyczny. Wzmacnia go główna treść wiary i przywołanie Kościoła do Jego priorytetowej misji bycia znakiem i świadectwem miłosierdzia we wszystkich dziedzinach życia duszpasterskiego.

Nie ulega wątpliwości, że jednym z kluczowych aspektów Roku Jubileuszowego będzie rozbudzenie w wiernych pragnienia spotkania z Bożym miłosierdziem w sakramencie pokuty i pojednania oraz odkrycie na nowo wartości odpustu zupełnego, istotowo powiązanego z sakramentalną spowiedzią. Jak podkreśla papież Franciszek w bulli *Misericordiae vultus*² ogłaszającej Jubileusz Miłosierdzia:

„W Roku Świętym Miłosierdzia odpust zyskuje szczególne znaczenia. Przebaczenie Boga dla naszych grzechów nie zna granic. W śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa Bóg czyni widoczną swoją miłość, która prowadzi aż do zniszczenia grzechu ludzkiego. Pojednanie się z Bogiem staje się możliwe dzięki Misterium Paschalnemu oraz poprzez pośrednictwo Kościoła. (...) Bóg jest zatem zawsze gotowy do przebaczenia i nie męczy się nigdy, ofiarując je w sposób zawsze nowy i nieoczekiwany. My wszyscy natomiast doświadczamy grzechu. Wiemy, że jesteśmy wezwani do doskonałości (por. Mt 5, 48), lecz jednocześnie odczuwamy silny ciężar grzechu. Podczas, gdy odczuwamy moc łaski, która nas przemienia, doświadczamy również siły grzechu, która ma na nas wpływ. Pomimo przebaczenia, w naszym życiu niesiemy sprzeczności, które są konsekwencją naszych grzechów. W Sakramencie Pojednania Bóg przebacza grzechy, które zostają naprawdę zgładzone, lecz jednak negatywny ślad, który grzechy zostawiły w naszym postępowaniu i w naszych myślach pozostaje. Miłosierdzie Boże jest jednakowoż silniejsze również niż ten ślad. Staje się ono »odpustem« Ojca, który poprzez Kościół – Oblubienicę Chrystusa – osiąga grzesznika, któremu udzielił już przebaczenia i uwalnia go od każdej pozostałości skutków grzechu, umożliwiając mu raczej działanie z miłością oraz wzrastanie w miłości, niż ponowny upadek w grzech. (...) Życie zatem odpustem Roku Świętego oznacza przybliżyć się do miłosierdzia Ojca, mając pewność, że Jego przebaczenie rozciąga się na całe życie wierzącego człowieka. Odpust jest doświadczeniem świętości Kościoła, który ma udział we wszystkich dobrodziejstwach płynących z Odkupienia Chrystusa, aby przebaczenie rozciągnęło się aż do ostatecznych skutków, do których dociera miłość Boga. Żyjmy intensywnie Jubileuszem, prosząc Ojca o przebaczenie grzechów i o udzielenie swojego miłosiernego odpustu»³.

Na ścisły związek istniejący pomiędzy sakramentem pokuty a odpustem zwraca również uwagę papież Franciszek w datowanym na dzień 1 września

² Franciszek: Bulla *Misericordiae vultus* z dnia 11 kwietnia 2015r., tekst polski https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_letters/documents/papa-francesco_bolla_20150411_misericordiae-vultus.html (dostęp: 10.11.2015).

³ Tamże.

2015 roku liście do przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji abpa Rino Fisichelli, gdzie stwierdza m.in.:

„Pragnę, by jubileuszowy odpust był dla każdego autentycznym doświadczeniem miłosierdzia Bożego, które wychodzi wszystkim naprzeciw z obliczem Ojca, który przyjmuje i przebacza, całkowicie zapominając popełniony grzech. Aby przeżyć i uzyskać odpust, wierni mają odbyć krótką pielgrzymkę do Drzwi Świętych, otwartych w każdej Katedrze i w kościołach wyznaczonych przez Biskupa diecezjalnego, a także w czterech Bazylikach Papieskich w Rzymie, na znak głębokiego pragnienia prawdziwego nawrócenia. Jednocześnie rozporządzam, by w sanktuariach, gdzie zostały otwarte Drzwi Miłosierdzia, i w kościołach, które tradycyjnie są uznawane za Jubileuszowe, była możliwość uzyskania odpustu. Ważne jest, aby ten moment był połączony przede wszystkim z Sakramentem Pojednania i uczestnictwem w Mszy św. oraz refleksją nad miłosierdziem. Konieczne będzie, by tym celebracjom towarzyszyło wyznanie wiary i modlitwa za mnie oraz w intencjach, które noszę w sercu dla dobra Kościoła i całego świata”⁴.

Nie ulega wątpliwości, że ustanowiony przez Ojca Św. Franciszka nadzwyczajny Jubileuszowy Rok Miłosierdzia przyniesie dla całej wspólnoty Kościoła oraz dla jej poszczególnych członków bogate owoce duchowe. Aby jednak móc z nich w pełni korzystać i przekazywać innym wiedzę na temat sposobów czerpania z obfitości skarbcza Kościoła, należy posiadać usystematyzowaną wiedzę praktycznoteologiczną, również z zakresu prawa kanonicznego. Celem niniejszego opracowania jest analiza wybranego aspektu zarysowanej wyżej tematyki, a mianowicie spowiedzi sakramentalnej jako koniecznego warunku zyskania odpustu zupełnego. Zauważa się bowiem pewną niekonsekwencję ze strony duszpasterzy, redukujących powszechnie wspomniany wymóg do stanu łaski uświęcającej. Tymczasem, sakrament pokuty i pojednania pozostaje niezmiennie, również w Jubileuszowym Roku Miłosierdzia, nieodzownym elementem praktyki zyskiwania odpustów zupełnych.

I. Skutki odpustów i skutki spowiedzi sakramentalnej

W powszechnym nauczaniu Kościoła termin „odpust” (łac. *indulgentia*) oznacza darowanie przed Bogiem kary doczesnej, zgładzonej już co do winy⁵. Dostać go może pod pewnymi warunkami, za pośrednictwem Kościoła, każdy

⁴ Franciszek: List do Przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji abpa Rino Fisichelli z dnia 1 września 2015. tekst polski <http://www.iubilaeummisericordiae.va/content/gdm/pl/giubileo/lettera.html> (dostęp: 10.11.2015)

⁵ Syntezę współczesnego nauczania Kościoła na temat odpustów znajdziemy w Konstytucji Apostolskiej bł. Pawła VI *Indulgentiarum doctrina* z dnia 1 stycznia 1967 roku (*Acta Apostolicae Sedis* 59: 1967 s. 5–24. Tekst polski Konstytucji W: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*. T. 1 z. 2. Warszawa 1968 s. 3–41). Zob. także: Penitencjaria Apostolska: *Enchiridion Indulgentiarum. Normae et concessionis*. (EI) wydania z roku 1968, 1986 i 1999.

chrześcijanin odpowiednio usposobiony. W tej katechizmowej definicji, której zasadnicze elementy znajdziemy również w kan. 992 Kodeksu Prawa Kanonicznego z roku 1983, Kościół jawi się jako szafarz owoców odkupienia, rozdając i prawomocnie przydzielając zadośćuczynienie ze skarbca zasług Chrystusa i świętych⁶.

Czym jest owa „kara doczesna”, której darowanie wiąże się z uzyskaniem odpustu? Św. Tomasz z Akwinu naucza, że każdy grzech, będąc w swojej istocie odwróceniem się od Boga jako najwyższego dobra i nieuporządkowanym zwróceniem się ku stworzeniu, powoduje dwa skutki: winę wobec Boga (*reatus cul-pae*) i karę (*reatus poenae*). Ta pierwsza wiąże się z karą wieczną, druga natomiast pociąga za sobą karę doczesną⁷. Żadnej z tych kar nie można traktować jako swego rodzaju rewanżu ze strony Boga za popełnione przez człowieka grzechy, gdyż obie wypływają właśnie z samej natury grzechu, który burzy porządek moralny⁸.

Jeśli chodzi o karę wieczną, to zostaje ona odpuszczona żałującemu grzesznikowi przez sakramentalną spowiedź bądź przez wzbudzenie aktu żalu doskonałego⁹. Według kanonu 959 KPK z 1983 roku: *W sakramencie pokuty, wierni wyznający uprawnionemu szafarzowi grzechy, wyrażający za nie żal i mający postanowienie poprawy, przez rozgrzeszenie udzielone przez tegoż szafarza otrzymują od Boga odpuszczenie grzechów po chrzcie popełnionych i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę*¹⁰.

Kary doczesne, które zdaniem prof. A. Skowronka *nie są już więcej ujmowane jako grzechowe sankcje bezpośrednio nakładane przez Boga, lecz raczej jako zwyczajne a doskwierające człowiekowi następstwa grzechu przezeń popełnionego (który nawet po dobrze odprawionej spowiedzi czuje, że wyznany grzech w swych skutkach nie został po prostu wymazany z historii penitenta)*¹¹, musimy odpokutować albo na ziemi, albo w czyśćcu. Jest to, zdaniem prof. M. Pastuszki,

⁶ Por. Katechizm Kościoła katolickiego (KKK) nr 1471.

⁷ Por. Św. Tomasz z Akwinu: *Summa theologica* I-II ac, q. 87, a. 5.

⁸ Por. B. St. Patoleta: *Odpusty według Kodeksu Prawa kanonicznego Jana Pawła II*. Pelplin 1997 s. 24.

⁹ Oczywiście, wszystkie grzechy gładzi w pierwszej kolejności sakrament chrztu św. (kan. 849) oraz sakrament namaszczenia chorych, jeśli chory nie może wyznać grzechów w sakramentalnej pokucie (KKK nr 1520).

¹⁰ Uściśloną definicję sakramentu pokuty znajdziemy w kan. 718 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z roku 1990: *W sakramencie pokuty chrześcijanie, którzy, popełniwszy po chrzcie grzechy, prowadzeni przez Ducha Świętego zwracają do Boga serca i poruszeni żalem za grzechy zaczynają nowe życie, przez posługę kapłana, wyznając przed nim grzechy i przyjąwszy odpowiednią pokutę, otrzymują przebaczenie od Boga i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę. W ten sposób sakrament pokuty ukierunkowuje jak najbardziej ku pogłębieniu życia chrześcijańskiego i przygotowuje do przyjęcia Boskiej Eucharystii.*

¹¹ A. Skowronek: *Sakrament pojednania*. Włocławek 1995 s. 170.

możliwe na dwa sposoby: po pierwsze przez dobrowolne podejmowanie uczynków pokutnych czy dobrowolne wypełnianie pokuty zadanej przez spowiednika lub cierpliwe znoszenie cierpień, chorób i nieszczęść doczesnych, a po drugie przez odpusty¹².

Istnieją więc znaczące różnice między spowiedzią a odpustami. Ta pierwsza, będąc ustanowioną przez samego Chrystusa, posiada godność sakramentu i praktykowana jest w Kościele od samego początku, choć w zmieniających się formach. Odpust natomiast pojawia się w obecnej formie dopiero na początku drugiego tysiąclecia¹³ i nie posiada godności sakramentalnej. Ponadto, szafarzem sakramentu pokuty jest tylko kapłan, szafarzem zaś odpustów jest papież i ci, których on do tego upoważni (kan. 995 §2). Kolejna istotna różnica polega na tym, że sakrament pokuty, jak to już zostało powiedziane, gładzi winę i karę wieczną, odpust zaś gładzi jedynie karę doczesną za grzechy odpuszczone już co do winy. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest fakt, że sakrament pokuty przeznaczony jest dla grzeszników, nawet tych, którzy mają na sumieniu grzech ciężki, a odpust może uzyskać jedynie osoba posiadająca stan łaski uświęcającej i nie obciążona nawet grzechem powszednim. Na zakończenie tego schematycznego porównania wypada nadmienić, że sakrament pokuty działa *ex opere operato*, skuteczność odpustu zależy natomiast od spełnienia różnych warunków, głównie po stronie zabiegającego o odpust¹⁴.

II. Odpust zupełny i odpust częściowy

Aktualnie w Kościele katolickim mamy dwa rodzaje odpustów: zupełne i częściowe. Zasadniczą różnicę między nimi podaje prawodawca kościelny stwierdzając, że: „odpust jest częściowy albo zupełny, zależnie od tego, czy uwalnia od kary doczesnej należnej za grzechy w części lub całości” (kan. 993). Jeśli chodzi o odpusty zupełne, na mocy wspomnianej już Konstytucji Apostolskiej bł. Pawła VI *Indulgentiarum doctrina*, Kościół zdecydowanie ograniczył możliwość zyskania odpustów zupełnych, chcąc zmobilizować wiernych, by bardziej je doceniali oraz starali się o właściwą dyspozycję przy ich uzyskiwaniu. Aby to było możliwe, potrzeba również pewnego czasu na właściwe przygotowanie się do uzyskania odpustu zupełnego. W związku z tym obecnie istnieje możliwość uzyskania tylko jednego odpustu zupełnego dziennie¹⁵. Wyjątek od tej zasady stanowi, w myśl obowiązujących przepisów, niebezpieczeństwo

¹² Por. M. Pastuszko: *Odpusty (kanony 992 – 997)*. „Prawo Kanoniczne” 42: 1999 nr 3–4 s. 123.

¹³ Por. S. De Angelis: *De indulgentiis tractatus quoad earum naturam et usum*. Asti 1947 s. 17.

¹⁴ Por. M. Pastuszko, dz. cyt. s. 65.

¹⁵ P a w e ł V I: *Indulgentiarum doctrina*, dz. cyt. norma. 6.

śmierci: istnieje wtedy możliwość, zyskania po raz drugi w tym samym dniu odpustu zupełnego.

Do momentu reformy z roku 1967, w odniesieniu do odpustów częściowych stosowano miarę czasową polegającą na podawaniu liczby dni i lat za wypełnienie warunków związanych z poszczególnymi odpustami częściowymi¹⁶. Wynikało to prawdopodobnie z praktyki pokuty taryfikowanej, która pojawiła się w Kościele około VI wieku i polegała na nakładaniu na penitentów obowiązku odbycia długotrwałej pokuty (najczęściej postu). W tych okolicznościach odpust traktowany był jako skrócenie czasu, jaki przeznaczony był na wykonanie pokuty, a liczono go na dni i lata¹⁷. Zmiana koncepcji odpustu, jaka zaszła w wieku XI, polegająca na przeniesieniu go z pokuty obowiązującej penitenta po sakramentalnej spowiedzi na darowanie kary doczesnej za grzechy odpuszczone już co do winy, nie pociągnęła za sobą zmiany odnośnie do miary odpustu częściowego. W konsekwencji do odpustów nadal stosowano „przelicznik” na podstawie ksiąg penitencjarnych.

Reforma bł. papieża Pawła VI zapoczątkowała nową, teologicznie bardziej poprawną miarę zakresu działania odpustów częściowych, odchodząc zupełnie od określania dni lub lat¹⁸. Od tego momentu, zgodnie z normą 5 wspomnianej Konstytucji, *wierny, który przynajmniej z sercem skruszonym, wykonuje czynność obdarzoną odpustem częściowym, otrzymuje przy pomocy Kościoła tyle darowania kary doczesnej, ile otrzymuje jej już sam przez swoją czynność*¹⁹. A więc, odpust częściowy podwaja niejako zadośćuczynienie, które chrześcijanin zyskuje w wyniku dokonania samego dobrego czynu. Dlatego niezwykle istotna jest kwestia głębokiego zaangażowania się w każdy dobry uczynek, a szczególnie w te, za które Kościół przewiduje odpust. Nowa miara odpustu częściowego radykalnie odsuwa niebezpieczeństwo popadnięcia w swego rodzaju „rachunkowość”, czyli sumowanie nadań odpustowych, a ponadto uwypukla znaczenie zaangażowania wiernego w dokonywanie czynności związanej z odpustem. Można to ująć w stwierdzeniu, że tym większa jest miara odpuszczenia kary doczesnej, im większa jest miłość działającego i wartość czynu²⁰.

¹⁶ Por. B. St. Patoleta, dz. cyt. s. 30–34.

¹⁷ Por. M. Kołodziejczyk: *Nowa miara odpustu częściowego*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 21: 1968 s. 149.

¹⁸ Paweł VI: *Indulgentiarum doctrina*, dz. cyt. norma. 4.

¹⁹ Tamże. norma 5.

²⁰ Por. M. Pastuszko, dz. cyt. s. 128. O szczegółowych nadaniach odpustowych zawartych w wydaniach *Enchiridion indulgentiarum* z lat 1968, 1986 i 1999 zob. Tamże s. 144–165.

III. Ogólne warunki zyskania jakiegokolwiek odpustu

Kwestia osobistego zaangażowania w wykonanie dzieła związanego z odpustem stanowi, jak zobaczymy, istotny element katolickiego nauczania na temat omawianego zagadnienia. Odpustów nie zyskuje się bowiem w sposób automatyczny, przez sam fakt przypadkowego w gruncie rzeczy wykonania pewnego dobrego czynu, to znaczy nie związanego z intencją zyskania łaski odpustowej oraz z podjęciem koniecznego, dodatkowego wysiłku, który nie wynika jedynie ze zwykłych chrześcijańskich obowiązków. Każdy odpust, zarówno częściowy, jak i zupełny, wiąże się z cierpliwym i pełnym chrześcijańskiej pobożności podjęciem pewnego „nadobowiązkowego” trudu, stawieniem czoła niejakiemu uciążliwości. Właśnie dlatego wierni chrześcijanie w celu zyskania odpustów zobowiązani są w sumieniu przestrzegać warunków, jakie Kościół ustanawia w tej materii. Od ścisłego wykonania tychże warunków zależy bowiem samo uzyskanie odpustu, a od nastawienia i zaangażowania wiernego, miara odpuszczenia doczesnej kary za już odpuszczone grzechy. Stąd też zasadniczą sprawą jest określenie warunków *sine qua non* dla zyskania odpustów. Źródłami poznania tychże warunków są przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego z roku 1983 oraz, na mocy kan. 997, *inne przepisy zawarte w specjalnych ustawach kościelnych*. Podstawową i wciąż aktualną ustawą będzie głównie wspomniana już Konstytucja Apostolska *Indulgentiarum doctrina* z roku 1967.

Kanon 994 KPK z roku 1983 stanowi: *Każdy wierny może zyskiwać odpusty czy to częściowe, czy zupełne albo dla siebie, albo ofiarowywać za zmarłych na sposób wstawiennictwa*. Jego dopełnieniem jest kan. 996, w myśl którego: *§ 1. Tylko ten jest zdolny do uzyskania odpustu, kto został ochrzczony, nie jest ekskomunikowany i znajduje się w stanie łaski, przynajmniej pod koniec wypełniania przepisanych czynności. § 2. Aby zaś podmiot zdolny do uzyskania odpustów rzeczywiście je uzyskał, powinien mieć przynajmniej intencję zyskania odpustu oraz wypełnić w określonym czasie i we właściwy sposób nakazane czynności, zgodnie z brzmieniem udzielenia*.

Nie ulega wątpliwości, że ze względu na mniejszy wymiar odpuszczenia kary doczesnej, odpust częściowy będzie zawsze łatwiej uzyskać niż odpust zupełny²¹. Jeżeli chodzi o warunki konieczne do zyskania jakiegokolwiek odpustu (zarówno częściowego jak i zupełnego), należy wiernie spełnić wszystkie te, które nazywamy warunkami ogólnymi. W odniesieniu do odpustu częściowego są one wystarczające. Jeśli natomiast chodzi o odpust zupełny, to do jego zyskania, oprócz „warunków ogólnych”, konieczne jest wypełnienie ponadto czterech warunków dodatkowych, wymienionych przez papieża bł. Pawła VI w normie 7 omawianej wyżej Konstytucji Apostolskiej. W niniejszym paragrafie

²¹ Por. M. P a s t u s z k o, dz. cyt. s. 165.

omówimy wymogi ogólne, które w zwykłej sytuacji muszą być zawsze wypełnione zarówno w przypadku odpustu zupełnego, jak i częściowego.

Pierwszym z nich, jak wynika z cytowanych kan. 994 i 996, jest przyjęty sakrament chrztu świętego. Dostępujący łaski odpustu musi być więc człowiekiem ochrzczonym z wody, gdyż zgodnie z kan. 96 dopiero wtedy zyskuje w Kościele status osoby. Warunku tego nie spełniają więc osoby nieochrzczone, a nawet przygotowujący się do chrztu katechumeni, co powoduje u nich niezdolność zyskania jakiegokolwiek odpustu.

Na mocy drugiego warunku ogólnego, wierny starający się o zyskanie odpustu powinien być wolny od kary ekskomuniki, gdyż ta kara poprawcza, zgodnie z kan. 1331 §1, n. 2, zabrania sprawowania sakramentów i sakramentaliów oraz przyjmowania sakramentów²². Przypomnieć wypada, że na mocy kan. 976 kapłan jest uprawniony, zaś na mocy kan. 986 jest zobowiązany uwolnić wiernego w niebezpieczeństwie śmierci od wszelkich grzechów i cenzur na nim ciążyących²³.

Trzecim warunkiem ogólnym zyskania każdej formy odpustu jest stan łaski uświęcającej, w którym wierny powinien znajdować się przynajmniej pod koniec wykonywania czynności obdarzonej odpustem. Zgodnie z nauczaniem św. Tomasza z Akwinu, człowiek pozbawiony łaski uświęcającej, czyli znajdujący się w stanie grzechu ciężkiego, jest jakby martwym członkiem Kościoła i w związku z tym nie może przyjmować zasług Chrystusa i świętych²⁴. Ponadto, omawiany wymóg wynika z samej natury odpustu, będącego darowaniem kary doczesnej ale tylko za grzechy już odpuszczone co do kary wiecznej (w sakramencie pokuty bądź przez wzbudzenie aktu żalu doskonałego). Z tekstu kanonu 996 §1 wynika, że stan łaski uświęcającej konieczny do zyskania jakiegokolwiek odpustu nie zakłada wprost konieczności odbycia spowiedzi sakramentalnej, a więc nie jest ona jednym z warunków ogólnych, omawianych w tym paragrafie. Pamiętajmy jednak, że nasze rozważania dotyczą na razie warunków ogólnych, a więc *de facto* tych, których wypełnienie „wystarczy” w przypadku odpustów częściowych, stanowiąc jedynie warunki wstępne w dla odpustu zupełnego. Natomiast, jak zobaczymy, spowiedź sakramentalna stanowi jeden z czterech dodatkowych

²² W myśl obowiązującego prawa nie obowiązuje już obecny w kan. 2260 Kodeksu Prawa Kanonicznego z roku 1917 zakaz przyjmowania sakramentaliów przez osobę ekskomunikowaną.

²³ Ponadto, jak zauważa prof. J. D u d z i a k, zgodnie z Dekretem o ekumenizmie *Unitatis Redintegratio* (nr 4) oraz z Dyrektorium ekumenicznym z 14 maja 1967 roku (nr 19), chrześcijan, którzy urodzili się we wspólnotach niekatolickich, nie można nazywać heretykami bądź schizmatykami i w związku z tym nie ciąży na nich kara ekskomuniki za herezję bądź schizmę. Daje to podstawę do twierdzenia, że chrześcijanie niekatolicy, jeśli trwają w dobrej wierze, mogą mieć udział w zyskiwaniu odpustów (por. J. D u d z i a k: *Pojęcie i rodzaje odpustów oraz sposoby ich zyskiwania*. W: *Alma Mater Tarnoviensis*. Księga pamiątkowa z okazji 150 rocznicy założenia Instytutu Teologicznego i Seminarium Duchownego 1821-1971. Tarnów 1972 s. 147.

²⁴ Por. Św. T o m a s z z A k w i n u: *Summa Theologica. Supplementum*, q. 27, a. 1.

wymogów uzależniających uzyskanie każdego odpustu zupełnego w zwyczajnej sytuacji. Podsumowując, każdy odpust (częstkowy i zupełny) nakłada na wierne-go pragnącego go uzyskać konieczność znajdowania się w stanie łaski uświęcającej. W przypadku odpustu częściowego musi to mieć miejsce przynajmniej pod koniec dokonywania czynności opatrzonej nadaniem odpustowym²⁵.

W myśl czwartego warunku ogólnego, aby wierny był zdalny do otrzymania odpustu musi mieć przynajmniej ogólną intencję jego zyskania. Kan. 996 §2 wymaga przynajmniej „ogólnej woli” przyjęcia odpustu, lecz kanonistyka preferując określenia bardziej precyzyjne, posługuje się zwykle terminem „intencja”, oznaczającym akt woli kierującej działanie człowieka do jakiegoś celu uprzednio poznanego przez rozum. Wydaje się, że wymagana przez kan. 996 §2 „ogólna wola” oznacza intencję określaną jako habitualna, czyli kiedyś formalnie wzbudzona i nigdy nie odwołana, mająca przez to wpływ na wykonanie czynu obdarzonego odpustem²⁶. Musi więc zaistnieć pozytywna wola zyskiwania odpustów, z której wierny nigdy w przyszłości się nie wycofa. Jeśli zaś chodzi o odpusty za konkretnych zmarłych, wierny musi wzbudzić intencję szczegółową, aktualną (oznaczającą świadome wykonywanie czynu woli) lub wirualną (czyli taką, która polega na wykonaniu czynu mocą decyzji podjętej świadomie, lecz w danej chwili nieświadomionej).

Ostatnie dwa z ogólnych warunków, od których zrealizowania zależy uzyskanie każdej formy odpustu, to te, nakazujące wypełnienie czynu obdarzonego odpustem w określonym czasie i w należyty sposób (kan. 996 §2). Niekiedy nadania odpustowe ściśle przewidują czas zyskiwania odpustu (np. udział w nowennie przed Bożym Narodzeniem, nawiedzenie cmentarza w dniach 1–8 listopada, nadania związane z Rokiem Jubileuszowym itd.), a przestrzeganie ram czasowych jest warunkiem zyskania odpustu²⁷.

Czyn, do którego został dołączony odpust musi być ponadto dokonany w należyty sposób, to znaczy osobiście, całkowicie, w duchu pobożności i nadobo-

²⁵ W kanonistyce zastanawiano się, czy w przypadku zyskiwania odpustów dla osób zmarłych, wymaga się, aby wierny zabiegający o odpust znajdował się w stanie łaski uświęcającej. *De Angelis* twierdził, że wypada a by tak było, nie jest to natomiast konieczne, gdyż zmarli w czyśćcu, którym odpust się przekazuje, posiadają ten stan, nie będąc obciążonymi grzechami śmiertelnymi (por. *S. De Angelis*, dz. cyt. n. 60 s. 45). Obecnie nie czyni się różnicy między odpustami dla żywych i dla zmarłych, a więc wymóg stanu łaski uświęcającej obowiązuje również wtedy, gdy wierny pragnie zyskać odpust dla osoby nieżyjącej (por. *S. Duda*, dz. cyt. s. 148; *M. Pastuszko*, dz. cyt. s. 168).

²⁶ Por. *M. Pastuszko*, dz. cyt., s. 169.

²⁷ Zaznaczyć warto, że nawiedzenie kościoła np. stacyjnego bądź obchodzącego święto patronalne może się odbyć od południa dnia poprzedzającego do północy dnia oznaczonego w nadaniu (*Enchiridion Indulgentiarum* z roku 1999, norma 16 §1). Odpust związany z jakimś świętem (np. patronalnym) uważa się za przeniesiony na dzień, na który prawnie przenosi się samo święto lub co najmniej jego zewnętrzną uroczystość (zob. tamże).

wiązkowo. Po pierwsze, czynność musi być wykonywana przez osobę zyskującą odpust dla siebie lub dla zmarłego. Przyjmuje się, że wyjątek od tej zasady stanowi sytuacja, gdy rodzice składają za swoje dziecko, aby umożliwić mu zyskanie odpustu jubileuszowego²⁸. Po drugie, czynność musi być dokonana całkowicie, ale zgodnie z zasadą *parum pro nihilo habetur*, czyli niewielkie zmiany lub opuszczenia, które nie dotyczą istoty czynności, nie uniemożliwiają zyskania odpustu²⁹. Jednocześnie, czynność ma się dokonywać w duchu pobożności (czyli szczerze, a nie z próżności bądź wyrachowania) i nie należeć do zobowiązań danego wiernego, które powinien on wypełnić pod sankcją grzechu (np. post w środę popielcową)³⁰.

IV. Warunki zyskania odpustu zupełnego

Zgodnie z obowiązującym prawem, które zresztą nie odbiega w tej materii od przepisów zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1917, warunkiem uzyskania odpustu zupełnego jest spełnienie wszystkich wymienionych w poprzednim paragrafie warunków koniecznych do uzyskania odpustów częściowych, czyli jakichkolwiek odpustów, a ponadto spełnienie kilku warunków specjalnych. Papież bł. Paweł VI w Konstytucji Apostolskiej *Indulgentiarum doctrina* ustalił, że do zyskania odpustu zupełnego konieczne są również: 1. Spowiedź sakramentalna; 2. Komunia eucharystyczna; 3. Modlitwa w intencji papieża; 4. Wolność od przywiązania od jakiegokolwiek grzechu, nawet lekkiego³¹. Co do ostatnich trzech warunków nie ma w doktrynie i w praktyce większych wątpliwości. Wychodzą one poza ramy niniejszego opracowania, stąd poświęcimy im jedynie kilka zdań. W niniejszym paragrafie zajmiemy się w sposób bardzo schematyczny najpierw trzema ostatnimi z wymienionych wyżej warunków, przenosząc do osobnego podpunktu pogłębioną analizę przewidzianej przez prawo kanoniczne konieczności odbycia spowiedzi sakramentalnej z okazji zyskania odpustu.

Jeśli chodzi o Komunię eucharystyczną, dla ważności odpustu zupełnego można ją przyjąć na kilka dni przed lub po wykonaniu dzieła odpustowego. Zachęca się jednak, by nastąpiło to w dniu zyskania odpustu³². Istotne test, że jedna Komunia św. pozwala uzyskać jeden odpust zupełny³³.

²⁸ Por. M. P a s t u s z k o, dz. cyt. s. 171.

²⁹ Por. Tamże.

³⁰ Wyjątek stanowi pokuta nałożona przez spowiednika przy sakramencie spowiedzi, która, jeśli stanowi czynność obdarzoną odpustem, spełnia jednocześnie zadania zadośćuczynienia zadanej pokucie i czynności odpustowej (por. B. S t. P a t o l e t a, dz. cyt. s. 109).

³¹ Paweł VI: *Indulgentiarum doctrina*, dz. cyt. norma 7.

³² Tamże. norma 8.

³³ Tamże. norma 9.

Kolejnym warunkiem jest modlitwa w intencjach Ojca Świętego, którą również zaleca się odmówić w dniu dokonania czynu odpustowego. Chodzi tutaj o modlitwę w intencjach, w jakich papież się modli i które podaje do publicznej wiadomości (wierny nie musi wiedzieć jakie są to aktualnie intencje, wystarcza ogólne wzbudzenie intencji modlitwy w intencjach papieskich³⁴). Według norm cytowanej Konstytucji Pawła VI, modlitwa może być odmówiona gdziekolwiek, a przykładowa jej treść to jedno *Ojcze nasz* i jedno *Zdrowaś Maryjo*³⁵.

Oprócz tego, wierny, aby uzyskać odpust zupełny, musi zdecydowanie wykluczyć przywiązanie do jakiegokolwiek grzechu, nawet lekkiego. Chodzi tu o zdecydowane nastawienie umysłu i woli na wykonanie woli Bożej w najbardziej szczegółowych nakazach i jednocześnie odwrócenie się od każdej formy zła, nawet tej mającej postać lekkiej winy.

V. Spowiedź jako jeden z warunków zyskania odpustu zupełnego

Spśród wszystkich czterech warunków wymienionych na początku niniejszego paragrafu, spowiedź sakramentalna, nastęrcza największej trudności interpretacyjnych. Praktyka duszpasterska pokazuje bowiem jasno, że osoby duchowne stojące na czele wspólnot kościelnych (diecezji, parafii, wspólnot zakonnych, grup duszpasterskich itd.) utożsamiają zawarty w dokumentach magisterialnych wymóg odbycia spowiedzi sakramentalnej ze stanem łaski uświęcającej³⁶. Analiza warunków zyskania jakiegokolwiek formy odpustu, jakiej dokonaliśmy w poprzednim paragrafie, wykazała, że stan łaski uświęcającej (choćby pod koniec czynności odpustowej) jest ponad wszelką wątpliwość konieczny do uzyskania nawet odpustu częściowego. Byłoby więc nielogiczne ze strony prawodawcy, wyliczanie spowiedzi sakramentalnej jako dodatkowego warunku koniecznego do spełnienia przez wiernego chcącego zyskać odpust zupełny, jeśli byłby tożsamy ze stanem łaski uświęcającej. Na podobną tautologię kościelny prawodawca nigdy sobie nie pozwala, a więc *odbycie spowiedzi sakramentalnej stanowi warunek »sine qua non« uzyskania odpustu zupełnego, nawet u wiernego, który*

³⁴ J. Dudziak: *Pojęcie i rodzaje odpustów oraz sposoby ich zyskiwania*, dz. cyt. s. 154–155.

³⁵ P a w e ł V I: *Indulgentiarum doctrina*, dz. cyt. norma 10.

³⁶ Podobną, wprowadzającą w błąd opinię prezentuje w swoim obszernym opracowaniu dotyczącym sakramentu pokuty o. J.S. P ł a t e k OSPPE. W podrozdziale poświęconym warunkom zyskania odpustu zupełnego wylicza bowiem, że konieczna jest również: „spowiedź (stan łaski uświęcającej)”. Umieszczenie w nawiasie stanu łaski uświęcającej daje czytelnikowi do zrozumienia, że w dziedzinie odpustów mamy do czynienia z pewnego rodzaju równoważnością pomiędzy rzeczonym stanem a sakramentalną spowiedzią. Tymczasem, zupełnie co innego wynika z tekstów magisterialnych oraz z aktualnego prawa kanonicznego (zob. J.S. P ł a t e k: *Sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania*. Jasna Góra 2001 s. 281). Nic dziwnego, że swoista konfuzja pojawia się nierzadko w dokumentach niektórych biskupów diecezjalnych oraz na ustach duszpasterzy w parafiach bądź na lekcjach religii.

nie ma na sumieniu grzechu śmiertelnego. To jest zupełnie pewne³⁷. Przyjrzyjmy się nieco dokładniej omawianej problematyce, starając się znaleźć odpowiedź na zasadnicze pytanie dotyczące tego, kiedy i w jaki sposób należy odprawić spowiedź, aby mogła zostać uznana za spełnienie rzeczzonego warunku.

Zamieszanie wokół sakramentalnej spowiedzi jako warunku koniecznego do uzyskania odpustu zupełnego wynika prawdopodobnie z nie do końca przyswojonej reformy dyscypliny kanonicznej odnośnie do interesującego nas zagadnienia. Zapomina się bowiem, że zmiana, która nastąpiła w dziedzinie odpustów wraz z Konstytucją Apostolską *Indulgentiarum doctrina* nie dotyczyła jedynie miary czasu odpustów częściowych. Jedną z istotnych innowacji, powstałych z przyświecającej bł. Pawłowi VI idei odpustu powiązanego z większą gotowością wiernego do dokonania duchowej przemiany i bardziej radykalnego, wielkoskopskiego zaangażowania w nią, było wprowadzenie sakramentalnej spowiedzi jako prawdziwej konieczności jeśli chodzi o odpust zupełny. Do tamtego momentu Kodeks Prawa Kanonicznego z roku 1917, podobnie jak aktualny Kodeks, wymagał stanu łaski uświęcającej dla zyskania jakiegokolwiek odpustu (kan. 925 §2 KPK1917). Spowiedź natomiast, zgodnie z kan. 931 §1 KPK1917 była konieczna jedynie wtedy, gdy w nadaniu odpustu znalazło się zastrzeżenie, że może go uzyskać jedynie osoba, która przystąpi do sakramentu pokuty bądź wzbudzi akt żalu doskonałego. Spowiedź tę można było odbyć w sam dzień zyskania odpustu lub w ciągu ośmiu dni go poprzedzających. Zwolnieni z tego obowiązku byli ci wierni, którzy spowiadali się zwykle co najmniej dwa razy w miesiącu albo przyjmowali Komunię św. najmniej pięć razy w tygodniu. Jedynie do zyskania odpustów jubileuszowych i im podobnych należało przystąpić bezwarunkowo do spowiedzi (kan. 931 §3 KPK1917). Odpust zupełny zyskiwany z okazji udziału w pobożnych ćwiczeniach duchowych niósł z sobą konieczność przystąpienia do spowiedzi w ciągu ośmiu dni po odbytych ćwiczeniach (kan. 931 §2 KPK1917)³⁸.

Aktualne normy przewidują, że spełnienie warunku spowiedzi sakramentalnej, która, jak zaznaczyliśmy wcześniej, jest zawsze konieczna, może mieć miejsce na kilka dni przed lub po wypełnieniu dzieła odpustowego. Norma 20 §2, którą Penitencjaria Apostolska umieściła w *Enchiridion indulgentiarum* z roku 1999 jest w tej materii bardzo jasna: *Unica sacramentali confessione plures indulgentiae plenariae acquiri possunt (...)*³⁹. Co oznacza łacińskie określenie „*pluribus diebus*”? Zaczniemy od tego, że koniecznym punktem odniesienia przy

³⁷ M. Pastuszko, dz. cyt., s. 174.

³⁸ Por. F.M. Cappello: *Tractatus Canonico-Moralis de Sacramentis*. Vol. II. *De Poenitentia*. Turyn – Rzym 1944 n. 665 s. 689; M. Conte a Coronata: *Institutiones iuris canonici. De Sacramentis*. Vol. I. Turyn – Rzym 1951 n. 522 s. 568.

³⁹ Identyczny przepis zawiera norma 7 Konstytucji Apostolskiej *Indulgentiarum doctrina* oraz norma 27 wydania *Enchiridion indulgentiarum* z roku 1968 i norma 23 §3 wydania z roku 1986.

interpretacji tego przepisu jest zamiysł prawodawcy, który odnajdziemy w reformującej dyscyplinę odpustów Konstytucji Apostolskiej bł. Pawła VI. Skoro tekst Konstytucji nie określa ściśle terminu spowiedzi, lecz kładzie nacisk na moralne, wewnętrzne usposobienie wiernego zyskującego odpust, jest oczywiste, że im bliższa jest spowiedź, tym większa szansa zyskania odpustu zupełnego⁴⁰. M. Pastuszko w swoim wyczerpującym opracowaniu cytuje zdanie A. Lovelli, który w roku 1968 pisał: *Adnotationes... pluries dies ante vel post, comprehendere possunt unam vel etiam duas hebdomadas ante vel post diem completi vel complendi operis indulgentia ditati*⁴¹. Zatem, zdaniem tego autora, czas na sakramentalną spowiedź to maksymalnie dwa tygodnie przed lub po zakończeniu czynności związanej z odpustem. Za krótszym czasem opowiada się cytowany już J. Dudziak, którego zdaniem należy w praktyce duszpasterskiej podkreślać konieczność odbycia spowiedzi sakramentalnej w terminie kilku dni przed lub po dziele odpustowym, gdyż stwarza to większą pewność zyskania odpustu ze względu na większe zaangażowanie duchowych władz człowieka⁴². Natomiast, zdaniem M. Pastuszki, jeśli nie wiemy dokładnie, jaki sens ma zwrot o „różnych (wielu) dniach”, użyty w Konstytucji *Indulgentiarum doctrina*, to najbezpieczniej będzie stosować terminy na spowiedź ustalone przez kan. 931 §1 Kodeksu Prawa kanonicznego z roku 1917. Jak już wyżej wspomnieliśmy, ustalono tam czas ośmiu dni przed lub po dopełnieniu czynu obdarzonego odpustem. Jeszcze inne rozwiązanie proponuje Kard. Penitencjarz Większy W. Wakenfield Baum, który w opublikowanym przez „L'Osservatore Romano” dokumencie z 29 stycznia roku 2000 zatytułowanym: *Il dono dell'indulgenza*, pisze o około 20 dniach przed lub po dziele odpustowym⁴³.

Najbardziej prawdopodobną interpretacją sformułowania »*pluribus diebus*«, mylącø tłumaczonej na język polski jako „wiele dni (przed, albo po dziele odpustowym)” jest ta, za którą opowiada się M. Pastuszko, gdyż opiera się ona na usankcjonowanych długą kanoniczną tradycją przepisach odpustowych Kodeksu z roku 1917 oraz odpowiada zamysłowi prawodawcy, angażując w znaczącym stopniu wewnętrzne władze wiernego. Jednocześnie, mając na uwadze wspomniany wyżej kan. 931 §3 KPK1917, na mocy którego regularna spowiedź co dwa

⁴⁰ B. St. Patoleta, dz. cyt. s. 111.

⁴¹ A Lovelli: *Adnotationes (in Constitutionem apostolicam Indulgentiarum doctrina)*. „Monitor Ecclesiasticus” 93: 1968 s. 123 (cyt. za M. Pastuszkø, dz. cyt., s. 174).

⁴² Por. J. Dudziak: *Pojęcie i rodzaje odpustów...* dz. cyt. s. 154.

⁴³ W. Wakenfield Baum: *Il dono dell'indulgenza*, n. 5: *È conveniente, ma non è necessario che la Confessione sacramentale, e specialmente la Santa Comunione e la preghiera per le intenzioni del Papa si facciano nello stesso giorno in cui si compie l'opera indulgenziata; ma è sufficiente che questi Sacri riti e preghiere si compiano entro alcuni giorni (circa 20) prima o dopo l'atto indulgenziato (...)* Per diverse Indulgenze plenarie, è sufficiente una Confessione sacramentale, ma si richiede una distinta Santa Comunione e una distinta prece secondo la mente del Santo Padre per ciascuna Indulgenza plenaria. <http://www.penitenzieria.va/content/paenitenziaria/it/documenti/29---01---2000-il-dono-dell-indulgenza.html>, (dostęp: 15.11.2015).

tygodnie czyniła zadość obowiązkowi odbycia spowiedzi powiązanej z odpustem, wydaje się, że najbardziej poprawne i zgodne z zamysłem prawodawcy będzie opowiedzenie się w praktyce duszpasterskiej za czasem maksymalnie 14 dni przed lub po wypełnieniu dzieła związanego z odpustem jako terminem, w jakim wierny powinien przystąpić do sakramentalnej spowiedzi, nawet jeśli nie ma na sumieniu żadnego grzechu ciężkiego. Oczywiście, im dłuższy czas upływa między sakramentalną spowiedzią, a dziełem obdarzonym odpustem (np. nawiedzeniem cmentarza w oktawie Uroczystości Wszystkich Świętych), tym większa wątpliwość co do faktu, czy wierny zyskał dla siebie lub zmarłego odpust zupełny, czy jedynie częściowy⁴⁴. W związku z powyższym należy zachęcać wiernych, aby spowiedź sakramentalną odbyli w czasie krótszym niż dwa tygodnie od czynu odpustowego, czym dadzą wyraz swojego autentycznego zaangażowania i chęci nawrócenia.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że w świetle obowiązujących przepisów⁴⁵, po jednej spowiedzi sakramentalnej można uzyskać więcej niż jeden odpust zupełny, ale tylko jeden w ciągu dnia. W praktyce więc, wierny, przystępując do spowiedzi świętej z intencją zyskania odpustu zupełnego, spełnia warunek *sine qua non* odnośnie do odpustów zupełnych, które mógł otrzymać na około maksymalnie dwa tygodnie przed sakramentalną pokutą i około dwa tygodnie po niej. Pamiętajmy jednocześnie, że stan łaski uświęcającej musi towarzyszyć wiernemu w każdym wypadku, jeśli chce zyskać jakikolwiek odpust, zarówno częściowy, jak i zupełny. Należy również wiedzieć, że spowiedź wielkanocna, a także odbyta przy okazji Wiatyku, mogą spełniać rolę warunku do uzyskania odpustu zupełnego⁴⁶.

VI. Spowiedź jako warunek zyskania odpustu zupełnego w sytuacjach nadzwyczajnych

Aktualne prawo kanoniczne cechujące się niezmienną i przenikniętą humanizmem atencją na potrzeby duchowe konkretnego wiernego, przewiduje trzy sytuacje nadzwyczajne, w których pewne wymogi prawne obowiązujące w zwyczajnych okolicznościach zostają złagodzone lub nawet zniesione. Podobnie ma się rzecz z dyscypliną kanoniczną odnośnie do odpustów, dla której prawodawca przewiduje trzy sytuacje nadzwyczajne: 1. Zaistnienie przeszkody prawnej; 2. Jubileusz; 3. Zagrożenie wiernego niebezpieczeństwem śmierci. W niniejszym paragrafie omówimy każdą z tych trzech sytuacji pod kątem interesującego nas warunku jakim jest w zwykłych okolicznościach spowiedź sakramentalna.

⁴⁴ Por. B.F. P i g h i n: *Diritto sacramentale*. Wenecja 2006 s. 367.

⁴⁵ Norma 9 Konstytucji Apostolskiej *Indulgentiarum doctrina*; norma 28 *Enchiridion indulgentiarum* z roku 1968, norma 23 §2 wydania z roku 1986 i norma 20 §2 wydania z roku 1999.

⁴⁶ M. P a s t u s z k o, dz. cyt., s. 175.

Według normy 11 Konstytucji *Indulgentiarum doctrina*⁴⁷, spowiednik jest upoważniony do dokonywania zmiany zarówno przepisanej dzieła obdarzonego odpustem, jak też warunków do uzyskania odpustów dla osób, które mają prawną przeszkodę (*legitimo detenti impedimento*) i dlatego nie są w stanie zyskać odpustu. Chodzi tutaj o autentyczną przeszkodę fizyczną lub moralną, nie pozwalającą wiernemu wypełnić warunków przepisanych dla sytuacji zwyczajnych. Może się więc zdarzyć, że w konkretnej sytuacji, z powodu wielkiej trudności lub niewygody, wierny nie będzie mógł się wyświadczyć (np. w razie jakiegś zaburzenia psychicznego)⁴⁸. W takiej sytuacji, zachowując równowagę między tym, co penitent miał wykonać, a tym co może wykonać ze względu na swoje ograniczone możliwości działania, spowiednik mógłby zwolnić go od obowiązku spełnienia warunku sakramentalnej spowiedzi, lub chociażby zwiększyć liczbę dni między spowiedzią a czynem odpustowym. Ponadto, na mocy normy 11 omawianej Konstytucji Pawła VI⁴⁹, ordynariusze lub hierarchowie mogą w stosunku do swoich podwładnych, którzy mieszkają w miejscach, gdzie wcale nie można, albo tylko z wielką trudnością, przystąpić do spowiedzi sakramentalnej i Komunii św., aby mogli uzyskać odpust zupełny bez sakramentalnej spowiedzi i eucharystycznej Komunii św., byle tylko wzbudzili w sobie akt żalu doskonałego i mieli postanowienie przystąpienia do tych sakramentów, skoro tylko nadarzy się im okazja. Logiczną konsekwencją tego ostatniego uprawnienia ordynariuszy i hierarchów, udzielonego dla dobra wiernych posiadających przeszkodę prawną, polegającą na niemożności spełnienia warunku sakramentalnej spowiedzi św. dla zyskania odpustu zupełnego, jest jeszcze bardziej jaskrawe podkreślenie konieczności odbycia spowiedzi w warunkach normalnych, nawet jeśli wierny nie ma na sumieniu grzechów ciężkich.

Zajmijmy się teraz trzecią z wymienionych okoliczności nadzwyczajnych, a mianowicie niebezpieczeństwem śmierci, zostawiając na koniec odpusty związane z jubileuszem. Chodzi tutaj o sytuację, w której wierny znajduje się *in periculo mortis*, gdzie śmierć jest prawdopodobna, choć niekoniecznie bliska i pewna. Według obrzędów Rytuału Rzymskiego odpustu zupełnego udziela się wtedy po udzieleniu sakramentu pokuty, przed udzieleniem namaszczenia chorych i Wiatyku⁵⁰. Jeśli chory nie może się wyświadczyć, lub jest w stanie łaski uświęcającej, należy zamiast spowiedzi odmówić akt pokuty⁵¹. Widzimy więc tutaj pewien wyjątek, polegający na uchyleniu obowiązku bezwzględnego przystąpie-

⁴⁷ Podobnie jak normy 34 *Enchiridion indulgentiarum* z roku 1968, normy 27 wydania z roku 1986 i normy 24 wydania z roku 1999.

⁴⁸ M. P a s t u s z k o, dz. cyt., s. 181.

⁴⁹ Także normy 35 *Enchiridion indulgentiarum* z roku 1968, normy 28 wydania z roku 1986 i normy 25 wydania z roku 1999.

⁵⁰ M. P a s t u s z k o, dz. cyt., s. 191.

⁵¹ *Rituale Romanum. Ordo unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*, Watykan 1972 n. 157.

nia do sakramentu pokuty osoby znajdującej się w niebezpieczeństwie śmierci. Jeśli istnieje taka możliwość, to odpustu zupełnego powinno się jednak udzielać po stosownym pouczeniu i spowiedzi sakramentalnej⁵². Drugą formą zyskania odpustu zupełnego w niebezpieczeństwie śmierci jest ta, którą bł. Paweł VI ustanowił w normie 18 Konstytucji *Indulgentiarum doctrina*. Jeśli wierny zagrożony śmiercią nie może z jakiegokolwiek przyczyny przywołać kapłana, Kościół udziela mu odpustu zupełnego jeśli: jest odpowiednio dysponowany i za życia miał zwyczaj odmawiania jakichkolwiek modlitw. Pierwszy z wymienionych tu warunków należy tłumaczyć jako konieczność bycia w stanie łaski uświęcającej i braku przywiązania do jakiegokolwiek grzechu, nawet lekkiego⁵³. Widzimy więc, że w tym wypadku mamy do czynienia z uchYLENIEM obowiązku odbycia spowiedzi sakramentalnej.

Nieco więcej uwagi poświęcimy nadzwyczajnej sytuacji związanej z uzyskaniem odpustu jubileuszowego. Kwestia spowiedzi sakramentalnej jako warunku *sine qua non* otrzymania przez wiernego łaski odpustowej, jawi się jako aktualna w związku z rozpoczęciem dnia 8 grudnia 2015 Rokiem Świętym Miłosierdzia. Jak już wspominaliśmy na wstępie Ojciec Święty Franciszek w Liście do abpa Rino Fisichelli zaznaczył wyraźnie ścisłą więź istniejącą między czynnością odpustową polegającą m.in. na pielgrzymce do Drzwi Świętych, a spowiedzią sakramentalną⁵⁴. Zdaniem M. Pastuszki, w wypadku roku jubileuszowego, inaczej zwanego Rokiem Świętym, wyznanie grzechów w spowiedzi sakramentalnej jest jednym z nieodzownych warunków zyskania przez wiernego odpustu zupełnego⁵⁵. Potwierdzeniem tej tezy jest Bulla bł. papieża Pawła VI *Apostolorum limina* z dnia 23 maja 1974 roku, gdzie stwierdza się, iż główną ideą roku jubileuszowego 1975 jest odnowa i pojednanie, czyli nawrócenie. Bł. Paweł VI zarządził, aby łaskę odpustu jubileuszowego wierni otrzymywali wypełniając pewne warunki dodatkowe, jednakże dopiero po spełnieniu zwykłych warunków dotyczących każdego odpustu zupełnego, a więc również po odbyciu spowiedzi sakramentalnej⁵⁶.

Tę samą linię doktrynalną utrzymał papież św. Jan Paweł II i właśnie z tej przyczyny w dekrete Penitencjarii Apostolskiej dołączonym do Bulli *Incarnationis misterium* z dnia 29 listopada 1998, stwierdza się wyraźnie:

„Po należytych odprawieniu spowiedzi sakramentalnej, która zgodnie z kan. 960 KPK i kan. 720 § 7 KKKW winna być w zwykłych okolicznościach spowie-

⁵² Por. B. St. Patoleta, dz. cyt., s. 122.

⁵³ Por. M. Pastuszko, dz. cyt., s. 194.

⁵⁴ *Ważne jest, aby ten moment był połączony przede wszystkim z Sakramentem Pojednania i uczestnictwem w Mszy św. oraz refleksją nad miłosierdziem* (Franciszek; List do Przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, dz. cyt.).

⁵⁵ Por. M. Pastuszko, dz. cyt., s. 184.

⁵⁶ Paweł VI: Bulla *Apostolorum limina* z 23 maja 1974. W: AAS 68:1974 s. 296.

dział indywidualną i integralną, wierny, jeżeli spełni konieczne warunki, może otrzymywać albo ofiarowywać przez dłuższy okres (*per congruum quoddam temporis spatium*), dar odpustu zupełnego nawet codziennie, nie przystępując ponownie do spowiedzi. Warto jednak, aby wierni często przyjmowali łaskę sakramentu pokuty, która pozwala iść naprzód drogą nawrócenia i czystości serca⁵⁷.

Z tekstu dekretu wynika jasno, że jedna spowiedź może służyć do uzyskania więcej niż jednego odpustu zupełnego jubileuszowego, choć tłumaczenie polskie może wprowadzić nieco zamieszania jeśli chodzi o czas jaki może maksymalnie upłynąć między spowiedzią a dziełem odpustowym. Otóż, wyrażenie *per congruum quoddam temporis spatium*, nie do końca odpowiada polskiej wersji brzmiącej: „przez dłuższy okres”. Wyraz „*congruus*” oznacza w języku łacińskim „odpowiedni”, „należny”⁵⁸, co w tym wypadku trzeba by odnieść do wciąż obowiązujących norm kanonicznych, omawianych w poprzednim paragrafie. W związku z tym czas „odpowiedni” lub „należny” to, w zależności od interpretacji, okres od 8 do 20 dni. Za tą ostatnią tezę opowiedział się w roku 2000 we wspomnianym już dokumencie kardynał W. Wakefield Baum, który jako autor cytowanego dekretu stanowi bardzo autorytatywne, choć nie wiążące, źródło interpretacji rzezonego przepisu⁵⁹. Pomimo tego, jak już wspomniano wyżej, bliższa tradycji kanonicznej oraz idei odpustu wydatnie angażującego siły duchowe wiernego, wydaje się teza o maksymalnie 14 dniach, za którą, moim zdaniem wypada się opowiedzieć interpretując niniejszy przepis.

Na podstawie omówionych wyżej dokumentów możemy więc określić odpust jubileuszowy jako odpust zupełny, stąd do jego uzyskania wymagane są wszystkie warunki konieczne do otrzymania każdego innego odpustu zupełnego, czyli również spowiedź sakramentalna odbyta maksymalnie dwa tygodnie przed lub po dokonaniu dzieła odpustowego. Oczywiście, również tutaj jedna spowiedź pozwala na uzyskanie wielu odpustów zupełnych, po jednym dziennie⁶⁰.

W cytowanej wielokrotnie w niniejszym opracowaniu, stanowiącej źródło odnowionej i wciąż aktualnej dyscypliny kanonicznej dotyczącej odpustów – Konstytucji Apostolskiej *Indulgentiarum doctrina*, bł. Paweł VI pisał:

„Praktyka odpustów wzmacnia ufność i nadzieję pojednania z Bogiem Ojcem. Sprawia to jednak w ten sposób, że nie daje okazji do jakiegokolwiek zaniedbania i w żaden sposób nie osłabia gorliwego starania się o postawy potrzebne do

⁵⁷ Penitencjaria Apostolska: *Decretum Bullae adnexum. Praescripta de iubilari indulgentia acquirenda* (29.11.1998). W: AAS 91: 1999, 132–133. „L'Osservatore Romano”. wyd. polskie 1: 1999 s. 10–11.

⁵⁸ Zob. A. J o u g a n: *Słownik kościelny łacińsko-polski*. Sandomierz 2013s. 144; L. C a s t i - g l i o n i, S. M a r i o t t i: *Vocabolario della lingua latina*. Torino 2007 s. 256.

⁵⁹ Por. W. W a k e n f i e l d B a u m: *Il dono dell'indulgenza*, dz. cyt.

⁶⁰ Por. M. P a s t u s z k o, dz. cyt. s. 190.

pełnej wspólnoty z Bogiem. Odpusty bowiem, chociaż są darmowymi dobrodziejstwami, jednak są udzielane zarówno dla żywych, jak i za umarłych, tylko w zależności od wykonania pewnych warunków. Dla ich uzyskania wymaga się, aby z jednej strony były wypełnione przepisane dobre czyny, a z drugiej strony, aby wierny posiadał odpowiednie dyspozycje: mianowicie – aby miłował Boga, miał nienawiść do grzechu, pokładał nadzieję w zasługach Chrystusa Pana i wierzył mocno, że wspólnota świętych jest dla niego bardzo pożyteczna. Opierając się więc na tych prawdach, święta Matka Kościół bynajmniej nie zamierza pomniejszać innych sposobów uświęcenia i oczyszczenia, przede wszystkim najświętszej ofiary Mszy i sakramentów, zwłaszcza sakramentu pokuty, następnie licznych pomocy, które ogólnie określa się sakramentaliami, jak wreszcie uczynków pobożności, pokuty i miłości. Tym wszystkim pomocom to jedno jest wspólne, że tym pewniej sprawują uświęcenie i oczyszczenie, im ściślej łączy się ktoś z Chrystusem Głową i z ciałem Kościoła. Naczelne miejsce miłości w życiu chrześcijańskim zostaje wzmocnione również odpustami. Odpustów bowiem nie można uzyskać bez szczerzej wewnętrznej przemiany i połączenia się z Bogiem, do których dopiero dochodzi wypełnienie przepisanych uczynków. Zostaje przeto zachowany porządek miłości, w który włącza się odpuszczenie kar przez skorzystanie ze skarbcza Kościoła⁶¹.

Papieskie nauczanie na temat odpustów nie uległo zmianie przez ostatnie kilkadziesiąt lat, a sam kontekst ogłoszonego niedawno i zainaugurowanego 8 grudnia 2015r. przez Ojca Świętego Franciszka Roku Świętego Miłosierdzia sprawia, że spowiedź sakramentalna, jawi się dla każdego, nawet najbardziej zabląkanego wiernego jako nieoceniony dar od miłującego Boga. Papież Franciszek w Bulli *Misericordiae vultus* sporo miejsca poświęca spowiednikom zachęcając ich, by byli „prawdziwym znakiem miłosierdzia”. Podkreśla też, że spowiednikiem nigdy się nie „jest”, ale się nim „staje”, przede wszystkim samemu poszukując przebaczenia. Ponadto, Ojciec Święty zapowiada, że w okresie Wielkiego Postu zamierza rozesłać z misją „misjonarzy Miłosierdzia”, którymi będą księża obdarzeni przez Papieża władzą odpuszczania również grzechów zastrzeżonych Stolicy Apostolskiej. W cytowanym natomiast Liście do abpa Rino Fisichelli postanawia, że osoby, które w Roku Świętym Miłosierdzia przystąpią do sakramentu pojednania u kapłanów z Bractwa św. Piusa X, otrzymają ważne i zgodne z prawem rozgrzeszenie. Natomiast w zakończeniu Bulli *Misericordiae vultus* papież stwierdza: „Oby w tym Roku Kościół nie ustał w okazywaniu miłosierdzia i cierpliwości pocieszania i przebaczenia”.

Wobec tak czytelnego nauczania papieskiego na temat wartości sakramentu spowiedzi i jej żywotnego powiązania z łaską odpustu zupełnego, nielogicznie byłoby utrzymywać, że sakrament pojednania nie stanowi warunku *sine qua non* uzyskania odpustu zupełnego. Analizowane normy prawa kanonicznego oraz teksty magisterialne nie pozwalają spoglądać na instytucję odpustu inaczej jak na

⁶¹ P a w e ł V I: *Indulgentiarum doctrina*, dz. cyt. n. 10.

dar, którego otrzymanie wiąże się z prawdziwym nawróceniem człowieka i wymaga od niego jak największego zaangażowania. Ponieważ wielkość darowanej kary, w wypadku odpustu cząstkowego, zależy od wielkości czynu, do którego przywiązany jest odpust oraz stopnia miłości tego, który ten czyn wypełnia, tym bardziej należy być dysponowanym wewnątrz i zewnątrz, gdy chodzi o otrzymanie odpustu zupełnego. Zwyczajowe zyskiwanie odpustów w sposób mechaniczny lub też umniejszanie wartości tak istotnych i usankcjonowanych prawnie warunków jak spowiedź sakramentalna, świadczyć może o lekceważącym podejściu do samego odpustowego daru i o pomniejszaniu znaczenia osobistego zaangażowania wiernego pragnącego uzyskać od Boga darowanie doczesnej kary za grzechy odpuszczone już co do winy.

Bibliografia

- Cappello F.M.: *Tractatus Canonico-Moralis de Sacramentis*, vol. II, *De Poenitentia*, Turyn – Rzym 1944.
- Conte a Coronatan M: *Institutiones iuris canonici. De Sacramentis*. Vol. I. Turyn – Rzym 1951.
- De Angelis S.: *De indulgentiis tractatus quoad earum naturam et usum*. Asti 1947.
- Dudziak J.: *Pojęcie i rodzaje odpustów oraz sposoby ich zyskiwania*. W: *Alma Mater Tarnoviensis*. Księga pamiątkowa z okazji 150 rocznicy założenia Instytutu Teologicznego i Seminarium Duchownego 1821–1971. Tarnów 1972 s. 133–163.
- Franciszek: *Bulla Misericordiae vultus* z dnia 11 kwietnia 2015. Tekst polski. W: https://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_letters/documents/papa-francesco_bolla_20150411_misericordiae-vultus.html (dostęp: 10.11.2015).
- Franciszek: List do Przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji abpa Rino Fisichelli z dnia 1 września 2015. Tekst polski. W: <http://www.iubilaeummisericordiae.va/content/gdm/pl/giubileo/lettera.html> (dostęp: 10.11.2015).
- Kołodziejczyk M.: *Nowa miara odpustu cząstkowego*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 21: 1968 s. 147–159.
- Pastuszko M.: *Odpusty (kanony 992 – 997)*. „Prawo Kanoniczne” 42: 1999 nr 3–4 s. 63–197.
- Patoleta St.: *Odpusty według Kodeksu Prawa kanonicznego Jana Pawła II*. Pełplin 1997.
- Paweł VI: Konstytucja Apostolska *Indulgentiarum doctrina* z dnia 1 stycznia 1967 roku. W: *Acta Apostolicae Sedis* 59 : 1967 s. 5–24. Tekst polski. W: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*. T. 1 z. 2. Warszawa 1968 s. 3–41.
- Penitencjaria Apostolska: *Enchiridion Indulgentiarum. Normae et concessionnes*. (EI) wydania z roku 1968. 1986 i 1999.
- Penitencjaria Apostolska: *Decretum Bullae adnexum. Praescripta de iubilari indulgentia acquirenda* (29.11.1998). W: AAS 91: 1999. 132–133. Tekst polski W: „L'Osservatore Romano”. wyd. polskie n. 1: 1999 s. 10–11.
- Pighin B. F.: *Diritto sacramentale*. Wenecja 2006.

Skowronek A.: *Sakrament pojednania*. Włocławek 1995.

Wakenfield Baum W: *Il dono dell'indulgenza*. W: <http://www.penitenzieria.va/content/paenitentiaria/it/documenti/29---01---2000-il-dono-dell-indulgenza.html> (dostęp: 15.11.2015).

ABSTRACT

The Sacramental Confession as a Necessary Condition to gain a Plenary Indulgence. A Canon Law Analysis

The present article attempts to make some canonical clarifications on the subject of indulgences in the Catholic Church. In fact, in pastoral practice we can observe many misunderstandings, especially regarding the sacramental confession as a condition *sine qua non* to gain a plenary indulgence. According to some priests, the sacrament of penance would be necessary only if the person is not in a state of grace. The analysis of the current canon law, interpreted in the light of the legal tradition of the Church and especially of the spirit of the canon law, allow us to say that in ordinary situations the sacramental confession, which should take place about two weeks before or after the indulgence, determines the reception or not of a plenary indulgence by of the faithful. This rule has to be applied in every ordinary situation (i.e. outside the danger of death), and consequently also in the case of plenary indulgence provided by the Holy Father to the Holy Year of Mercy.

Key words: canon law, plenary indulgence, partial indulgence, sacramental confession, the Holy Year of Mercy.

Słowa kluczowe: prawo kanoniczne, odpust zupełny, odpust cząstkowy, spowiedź sakramentalna, Rok Święty Miłosierdzia.